

SINIR AŞAN SULARDA SU POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE'DE DURUM; GAP BÖLGESİ ÖRNEKLEMESİ

Mustafa Hakkı AYDOĞDU, Harran Üniv., Yapı İşleri Daire Başkanlığı, Ş.Urfa, mhaydogdu@hotmail.com
Kasım YENİGÜN, Harran Üniv., Mühendislik, Fak., İnşaat Müh. Böl., Ş.Urfa, kyenigun@harran.edu.tr

Özet

Küresel doğal kaynaklar içerisinde, yenilenebilirlik özelliği gittikçe azalan “Su kaynakları”nın sosyo-ekonomik değerinin yanı sıra yaşamsal vazgeçilmezliği de bilinen bir gerçektir. Su sorununun önemi ülkelerin coğrafi konumuna bağlı olarak değişmektedir. Yeryüzünde pek çok akarsu, bir ülkede doğduktan sonra başka bir ülkeye/ülkelere geçmekte ve “sınır aşan su” niteliğini taşımakta, bazıları yer yer iki ülke arasındaki sınır boyunca da akarak “sınır-oluşturan su” işlevini görmektedir. Yeryüzünde sınır aşan ve/veya sınır oluşturan, çokuluslu akarsu havzalarının sayısı 200'ün üzerinde olup, kıta alanlarının yarıya yakın kısmını kaplamakta; bu suların yararlanma ilgili ülkeler arasında ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Bu çalışmada; su sorununa politik ve ülkeler arasında yapılan anlaşmalara, işleyişlere değinilerek Türkiye'nin sınır aşan sularının genel durumu verilmiştir. Ortadoğu bölgesi ele alınmış ve örneklem olarak da Güney doğu Anadolu Projesi (GAP) çalışılmıştır. GAP'taki tesislerin aşağı kıyıdaş ülkelere etkileri, Fırat ve Dicle havzalarının hidropolitik yönü, mansab ülkelerle yapılan çalışmalara değinilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliğine üyelik sürecinde sınır aşan suların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Su kaynakları, Sınır aşan sular ve Politikalar, Orta Doğu Bölgesi, GAP

EVALUATIONS OF TRANSBOUNDRY WATER POLITICS AND TURKEY'S SITUATION; AS A CASE STUDY GAP

Abstract

Water resources have a vital importance besides its socio-economic value, it is a fact that within the global natural resources recycling capability of water is decreasing continuously. The importance of water issues changing according to the geographical conditions of countries. All over the world, many rivers after forming a country passing through another country/countries and get a transboundary water properties. At the earth, there are more than 200 water which are either named as transboundary water or boundary water. These waters are covered more than half of the world and get benefits from these waters are main sources of serious conflicts between many countries. Within these study; water problems approached by the politic way, running process, negotiations and agreements between countries are studied and also a general perspective of Turkey's situation is given. Middle East region considered and as a case study Southeastern Anatolia Project (GAP) detailed studied. The effect of engineering structures at GAP over down stream countries, hydro-politic importance of Euphrates and Tigris basins, and negotiations and agreements between down stream countries are mentioned. Besides that evaluations of transboundary water of country during the membership process of Turkey towards to the European Union is made.

Keywords: Water, Transboundary Water, Agreements and politics, Middle East Region, GAP

1.GİRİŞ

Küresel doğal kaynaklar içerisinde, yenilenebilirlik özelliği gittikçe azalan “Su kaynakları”nın sosyo-ekonomik değerinin yanı sıra yaşamsal vazgeçilmezliği de bilinen bir gerçektir. Eko sistemlerin ve insanoğlunun yaşamı suya bağlıdır. Su; her açıdan hayati ve hayatın devamı sağlayan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu, tarih boyunca yerleşim yerlerini ve dolayısıyla medeniyetlerini hep su kıyılarında veya kolayca suya erişilebilecek yerlerde kurmuş ve suyun olduğu yerlerde kalıcı olarak var olmuşlardır. İnsanoğlunun yaşamında ve tarih boyunca su; medeniyetin, barışın, bolluğun ve refahın sembolü olduğu kadar, çatışmaların, savaşların, acıların, yoklukların ve sefaletin de nedenlerinden biri

olmuştur. Kısaca; her açıdan hayatın devamı için şart olan su, bazı dönemlerde ve ortamlarda önemli bir oranda da hayatların sona ermesine neden olmuştur.

“Yeryüzünde pek çok akarsu, bir ülkede doğduktan sonra başka bir ülkeye/ülkelere geçmekte ve “sınır aşan su” niteliğini taşımakta, bazıları yer yer iki ülke arasındaki sınır boyunca da akarak “sınır-oluşturan su” işlevini görmektedir. Yeryüzünde sınır aşan ve/veya sınır oluşturan, çokuluslu akarsu havzalarının sayısı 200’ün üzerinde olup, kıta alanlarının yarıya yakın kısmını kaplamakta; bu suların yararlanma ilgili ülkeler arasında ciddi sorunlara yol açabilmektedir.”(Öziş Ü.,Türkman F., Baran T., 2002 v.d.,)

2. SU SORUNU NEDİR?

Su, diğer doğal kaynaklardan farklı olarak, yaşamın ana unsurunu oluşturduğundan dolayı; temiz ve kullanılabilir suya erişim, sağlık, çevresel, tarımsal gibi sürdürülebilir kalkınmaya esas ekonomik değerinin yanında, sosyal bir nitelik de taşımakta olup, bu özelliği ile de son dönemlerde teknik veriler ve gerçeklerden soyutlanarak politik amaçlar içinde kullanılmaya çok uygun bir ortam yaratmaktadır.

“Dünyada “kullanılabilir su” olarak adlandırılan tatlı su, yeryüzündeki tüm su kaynaklarının %2.5’ini oluşturmakta olup, bu miktarın yaklaşık olarak 93 milyar km³ olduğu hesaplanmaktadır.” (Biswas A.K., 1994) Geri kalan suyun büyük bir çoğunluğu ise doğada tuzlu su olarak bulunmaktadır. “Kullanılabilir su kaynaklarının yani tatlı su kaynaklarının, göller, nehirler ve ulaşılabilen yer altı suları gibi kaynaklar vasıtası ile sadece binde 26’sinin kullanılabildiği bilinmektedir.” (Biswas A.K., 1994)

Diğer yandan, hızlı nüfus artışı bu kaynakları daha da kıt hale getirmektedir. 1950’li yıllarda 1.5 milyar olan dünya nüfusu 1990’larda 5 milyara ulaşmıştır. “Birleşmiş Milletler verilerine göre; dünya nüfusunun 2025 yılında 8.3 milyar, 2050 yılında da 10-12 milyarı bulacağı hesaplanmaktadır.” (GAP İdaresi, 2000) Bu durumun doğal sonucu olarak, suya olan gereksinim, 20 yılda iki kat, 20. yy.’ın başından bu yana da yedi kat artmıştır. Önümüzdeki yüzyıla ait nüfus tahminleri ise, suyun yenilenmesinin aksine, su gereksiniminin artarak devam edeceği yönündedir.

“Su sorununun önemi ülkelerin coğrafi konumuna bağlı olarak değişmektedir. Örneğin kuzey ülkeleri su kıtlığı pek çekmezken, Türkiye’nin de içinde bulunduğu Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Ülkeleri kuraklık ve su kıtlığı ile karşı karşıyadırlar.” (Bağış A.İ., 2001)

2.1 SINIR AŞAN-SINIR OLUŞTURAN SULARA DAYALI VE POLİTİK SU SORUNU

Dünyada toplam 145 ülkenin sınır aşan su havzalarına sınırı bulunmaktadır. Dünya nüfusunun yüzde 40’ı, birden çok ülkenin sınırlarını kapsayan 263 su havzasını paylaşmak durumundadır. “Birleşmiş Milletler’ce yapılan bir incelemeye göre dünyada orta ve büyük ölçekte 214 sınır oluşturan veya sınır değiştiren (Biswas, A.K., 1994) su tespit edilmiş olup, özellikle sınır aşan suların faydalanmada ülkeler arasında pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bunlardan çok azına, bazen yarım yüzyıla yaklaşan uzun bir görüşme sürecinden sonra geçici veya sürekli bir çözüm getirilebilmiştir. Devletler arasında, ulaşım dışı amaçlar için kullanımında uzlaşmaya varılmamış veya halen görüşülmekte olan çeşitli nehirler bulunmaktadır. ” (Bilen Ö., 1996)

Diğer taraftan, su kaynaklarına ilişkin gerçek dışı rakamlar verilerek, sayılar sık sık politik amaçlara alet edilmektedir. Dünyanın özellikle belli bölgelerinde suyun 21. yüzyılın en stratejik maddelerinden biri haline geldiği görülmektedir. Bu çelişkili ve gerçekleri saptıran rakamların verildiği Bölgeler de ki, bunlardan en çok spekülasyon yapılanı Türkiye’yi de içine alan Ortadoğu bölgesidir, temelinde su sorun gibi gözükse de asıl sorun sudan farklıdır.

“Ortadoğu’daki durumu biraz açmakta yarar vardır. Şöyle ki son yıllarda su sorunu telaffuz edildiğinde hemen savaş ve çatışma senaryoları üretilmektedir. Bu senaryolar genelde batı kaynaklı olduğu gibi

maalesef bölge içinden de gelmektedir. Bunun en büyük nedeni de ne yazık ki Ortadoğu düşünce sisteminin rasyonel olmayıp daha ziyade retorik söylemler ile çoğu zaman gerçeği unutturmasıdır.” (Bağış A.İ., 2001)

“Ortadoğu’da ne olacaktır sorusuna cevap ararken, Türkiye’nin su meselelerine bir çözüm bulabiliriz. Yani şöyle bir iddia hiçbir zaman kabul edilemez ve doğru olamaz. Ortadoğu’nun su ihtiyacı var, kaynaklar Türkiye’de onun için A.B.D. ve Avrupa onlara su verilmesini istiyor. Niye istesin ki yani Arap ülkeleri susuz kalırsa ne olur? A.B.D. neden onların susuz kalmasını istemiyor? Neden Afrika’da açlık sefalet varken onlara yardım etmiyor da Arap ülkeleri susuz kaldığı zaman onlara su temin etmek için Türkiye’ye baskı yapıyor. Bu sorunun cevabını almak lazım. A.B.D.’nin dünyada iki görevi vardır. Bunlardan birincisi petrol ihraç eden ülkeleri kontrol etmek, ikincisi ise hububat ihraç eden ülkeleri kontrol etmektir. Dolayısıyla dengeyi bozabilecek verimli tarım topraklarına sahip Mezopotamya’yı kapsayan G.A.P.’ne A.B.D.’nin itirazları olmuştur.” (Kaynak M., 2001)

“Bugüne kadar, ABD başta olmak üzere batılı ülkelerin Ortadoğu’ya olan ilgileri petrol ağırlıklıydı. Bugün ise su, Ortadoğu’da petrol kadar Batılıların gündemindedir. ABD yönetimine hizmet veren bir “Stratejik Araştırmalar Merkezi”nin yayınında şu görüşler ifade edilmektedir. “Ortadoğu’daki jeopolitik ilgilerimiz, bugüne kadar petrol ağırlıklıydı. Şimdi su da, bölgede en önemli bir politik silah haline gelmektedir. Batılıların Körfez petrollerine olan bağımlılığı sürekli bir şekilde artmakla beraber, emniyetle iddia edebiliriz ki, bu asrın sonuna kadar, bu bölgenin politik durumunu su şekillendirecektir. Ortadoğu’daki su kaynaklarının geliştirilmesi, Amerika için en kritik dış politika konusudur.” (Zehir C., 2005)

3. DÜNYADA SINIR AŞAN VE SINIR OLUŞTURAN SULARIN GENEL DURUMU VE İŞLEYİŞİ

Dünya genelinde sınır aşan ve sınır oluşturan sularla ilgili yüzlerce ülke arasında ihtilaflar mevcut olup, pek çoğunda sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. “Yeryüzünde orta ve büyük ölçekte 214 tane su kaynağı vardır. Dünya’nın % 40’nın su ihtiyacını karşılayan belli başlı nehirlerin 155 tanesi iki ülke tarafından paylaşılmakta, 59’u ise 3 veya daha çok ülke tarafından kullanılmaktadır.” (Zehir C., 2005)

Bunlardan bazıları; Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında Colorado nehrinin suları, yine Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında sınır değiştiren bir su olan Rio Grande nehrinin suları, Kanada ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki nehirler, İndus Nehri’ne ilişkin olarak Pakistan ile Hindistan, Tuna nehrinin suları nedeniyle Macaristan ve Slovakya, Tuna havzası boyunca Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Bosna Hersek, Sırbistan-Karadağ, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Moldova, Mısır ve diğer komşu Kuzey Afrika devletleri olan Etiyopya, Sudan, Kenya, Uganda, Tanzanya, Burundi, Ruanda ve Zaire tarafından kullanılan Nil nehrinin suları; İsrail, Ürdün ve Filistinliler tarafından kullanılan Şeria nehrinin suları; Lübnan, Suriye ve Türkiye tarafından kullanılan Asi nehrinin suları; Türkiye, Irak ve Suriye tarafından kullanılan Fırat ve Dicle nehirlerinin sularıdır.

Sınır değiştiren sulara ilişkin olarak memba (yukarı kıyıdaş) ve mansap (aşağı kıyıdaş) ülkeleri arasında yapılan görüşmelerde, membada inşa edilen barajların yarattığı olumlu etkiler genellikle ortaya konularak vurgulanmıştır. Suyun hakça, eşit ve ihtiyaçlara göre paylaşımı da genel kabul gören konular arasında olmakla birlikte, Ülkelerin ekonomik ve politik güçlülüklerine bağlı olarak değişik kabulleri de olmuştur.

Bunlardan biride Amerikalı bir hukukçu olan Judson Harmon’a ait doktrindir. Bu doktrine göre: “Devletler kendi topraklarından geçen sınır aşan sular üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilir, hatta bu suyu tamamen kullanarak aşağı-kıyıdaş (mansap) ülkelere hiç su bırakmayabilir.” Harmon Doktrini’ne karşılık olarak, aşağı-kıyıdaş (mansap) ülkeleri, diğer bir uç görüş olarak sınır aşan suların doğal şartlarında yukarı-kıyıdaş (membra) ülkelere hiçbir değişiklik yapılamayacağı tezini ortaya atmışlardır.

Bu görüşlerden birisi, aşağı kıyıdaş devletlerin, diğeri ise yukarı-kıyıdaş devletlerin, bu çok önemli doğal kaynaktan faydalanmalarını önlemekte olduğundan, zamanla ülkelerin iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşama istekleri geliştikçe, her iki radikal tezin de geçerliliği olmadığı, kıyıdaş ülkelerin sudan yararlanma haklarının bulunduğu genel bir kabul görmüştür. Belirtilen iki görüşü uzlaştırmaya yönelik çabalar, özellikle 1950’li yıllardan itibaren yoğunlaşmış ve konu çeşitli uluslararası toplantılarda ele alınmıştır.

3.1 COLORADO VE RIO GRANDE NEHİRLERİ DOLAYISIYLA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLE MEKSİKA ARASINDAKİ İŞLEYİŞ

Ülkemiz ile yakın benzerlik teşkil etmesi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında Colorado ve Rio Grande nehirlerine ilişkin işleyiş dikkate değerdir. Bu arada “30 milyonluk Meksika’da nüfusun %40’ına sağlıklı içme suyu verilememektedir.” (Zehir C., 2005)

“Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında Colorado Nehri’ne ilişkin resmi görüşmelerde, Meksika yılda 4 milyar 439 milyon m³ su talep etmiştir. Buna karşılık bir memba ülkesi olan ABD, talep edilen miktarın ancak % 42’si olan 1 milyar 864 milyon m³ su vermeyi kabul etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, talebin yarısından daha az su tahsisinin gerekçesini, Haziran 1941 tarihli notasında aşağıdaki şekilde açıklamıştır: (Whiteman M.M.)

Colorado Nehri’nden Meksika’ya verilmesi teklif edilen su, büyük miktarlardaki düzensiz doğal akıştan – 1930 yılında Meksika tarafından talep edilen 3.600.000 acre-foot (4 milyar 439 milyon m³) – daha kıymetlidir. Nehrin senelik akışındaki büyük değişimler ve Boulder Barajı’nın kuraklığı önlemedeki önemli etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Boulder Barajı olmasaydı, 1937, 1939 ve 1940 yıllarında yaşanan kuraklıktan daha şiddetli bir kuraklıkla karşılaşılacaktı. Ayrıca Boulder Barajının inşaat ve bakımı masraflarına katılmayan Meksika’ya su belirtilen plan gereğince verilecek olup, depolamaya ilişkin masraflar talep edilmeyecektir.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı’nın 11 Şubat 1942 tarihli notasında ise; “Kontrol edilen düzenli akımların, daha büyük miktarlardaki düzensiz akıştan fazla değere haiz olduğunu düşünen Amerika Dışişleri Bakanlığı, Meksika’nın geçmiş taleplerinden fazlasının karşılandığı görüşünde bulunmaktadır.” (Bilen Ö.,1994) 5. madde de ise şu ifadeler yer almıştır: “Rio Grande sularının anlaşmaya taraf olan Amerika Birleşik Devletlerince çevrilmesi sonucunda, Meksika’daki toprak sahiplerinin maruz kalabileceği zararları gerekçe göstererek yapılacak talep ve iddiaların hukuki dayanağı bulunmadığı gibi, bu anlaşma ile genel bir ilke ve emsalin vazedildiği de kabul edilmemektedir.” (Su Sorunu, 2005)

3.2 İNDÜS NEHRİ DOLAYISLA PAKİSTAN İLE HİNDİSTAN ARASINDAKİ İŞLEYİŞ

“Tibet yaylalarından doğan, yıllık ortalama su miktarı 208 milyar m³ ile dünyanın büyük nehirlerinden birisi olan İndüs Nehri’nin kapasitesi Fırat ve Dicle’nin toplam kapasitesinin yaklaşık 2.2 katıdır. Her biri ayrı ayrı bir büyük nehir ölçeğinde olan 5 büyük kolun (Jhelum, Chenab, Ravi, Beas ve Sutlej) birleşiminden oluşan İndüs, Pençab Ovası (Beş-su Ovası) ve İndüs vadisindeki sahaları sulamaktadır. Pakistan ve Hindistan’ın 1947 yılında bağımsızlıklarını kazanmalarını takiben, yeni siyasal sınırlar Pençab Ovası’nda yer alan sulama kanallarını ve suları bölerek önemli sorunlar yaratmış ve Hindistan yukarı-kıyıdaş ülke konumuna geçmiştir. İhtilafın başlangıç aşamasında Pakistan, mevcut sulama sistemleri daha önce hangi nehirlerden su alıyorsa, aynı şartların devamında ısrarlı olmuştur.

Pakistan ve Hindistan’ın isteği üzerine sorunu inceleyen Dünya Bankası uzmanları aşağıdaki sonuca varmıştır: “Pakistan’ın anlayışına göre, mevcut kullanımların aynı su kaynaklarından devam etmesi gerekmektedir. Buna karşılık Hindistan’ın öngördüğü plan ise, mevcut kullanımların devam etmesi, ancak su ihtiyacının aynı kaynaklardan karşılanmasına ihtiyaç olmadığı yönündedir. Mevcut sulamaların halen kullanılan kaynaklardan karşılanması; suyun verimli bir şekilde kullanılmasına mani olmaktadır. Sonuç olarak; Dünya Bankası mevcut kullanımların aynı su kaynağından idame ettirilmesi yönündeki yaklaşımın, adil ve kapsamlı bir plan oluşturulmasını önlediği görüşünü taşımaktadır.” (FAO, 1970)

Daha sonraları Pakistan ısrarlı tutumundan vazgeçerek, daha önce Ravi, Beas ve Sutlej nehirlerinden sulanan sahaların, Pakistan’a tahsis edilen Jhenum ve Chenab nehirlerinden sulanmasını kabul etmiştir. Ancak, kaynak değişikliğini gerçekleştirebilmek için gerek söz konusu nehirler ve gerekse de sulama sahaları arasındaki bağlantı kanallarının inşa etmeleri gerekmiştir.” (Su Sorunu, 2005)

"İndus Nehri'ne ilişkin olarak Pakistan ile Hindistan arasındaki ihtilafa ait görüşlerini açıklayan Tennessee Valley Authority Başkanlarından David E. Lilienthal "İndus Nehri sularının kullanılması ve geliştirilmesi ile ilgili sorunların, fonksiyonel bir plan çerçevesinde politik yaklaşım ve meselelerden arındırılarak çözülmesi" gerektiğini vurgulamaktadır." (Su Sorunu, 2005)

1960 İndüs Anlaşması'nın ana unsurunu teşkil eden sınır aşan nehirler arasında su aktarılması açıklanmış ve ileride değinilecek olan Fırat ve Dicle sularının ortak kullanımı açısından benzerlikler vurgulanmıştır. Ayrıca sıklıkla dile getirilen Fırat ve Dicle sularının politik amaçlı olarak kullanıldığı görüşünün soruna kalıcı bir çözüm sağlayamayacağı konusunda da önemli bir açıklamadır.

4.TÜRKİYE'NİN "SINIR-AŞAN" VE "SINIR-OLUŞTURAN" SULARI

4.1.TÜRKİYE GENELİNDE DURUM

Türkiye'nin kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde: Meriç ve Kolları, Istranca uç dereleri ve diğer küçük tekil akarsular, Çoruh ırmağı, Aras havzası, Asi ırmağı ve Afrin kolu ile Fırat-Dicle ile doğrudan sınır aşan kolları olmak üzere birçok "sınır aşan" akarsuları yer almaktadır. (Öziş Ü., 1997a,b,2001)

I. Meriç ve kolları; Bu havzada toplam su potansiyeli 8 milyar m³/yıl civarında olup, Yunanistan ve Bulgaristan'ı kapsamaktadır.

II. Istranca uç dereleri ve diğer küçük tekil akarsular; Toplam su potansiyeli 0,1 milyar m³/yıl olup, Bulgaristan ile sınır teşkil etmektedir.

III. Çoruh ırmağı; Bu havzada toplam su potansiyeli 6.1 milyar m³/yıl civarında olup, Gürcistan'a geçmektedir.

IV. Aras havzası; Van havzasında Özalp yakınında Kotur kolu; Bu havzada toplam su potansiyeli 3.5 milyar m³/yıl civarında olup, Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan, İran ve Azerbaycan'ı kapsamaktadır.

V. Asi ırmağı ve Afrin kolu; Bu havzada toplam su potansiyeli 2.8 milyar m³/yıl civarında olup, Suriye ve Lübnan'ı kapsamaktadır.

VI. Fırat-Dicle ve doğrudan sınırı aşan kolları; Türkiye'den kaynaklanan sular için oldukça kapsamlı gözlemler bulunmakla birlikte, Suriye'den ve Irak'tan kaynaklanan sular için az sayıda bilgi bulunmakta ve akım gözlemlerinin sonuçları genellikle resmen açıklanmamaktadır. Fırat havzasının su potansiyeli hakkında, çoğunlukla 30 milyar m³/yıl değerinin biraz altında veya birkaç milyar m³/yıl üstünde değişen değerlere rastlanılmaktadır. Dicle havzasının toplam su potansiyeli hakkında, çoğunlukla 50 milyar m³/yıl değerinin birkaç milyar m³/yıl altında veya üstünde değişen değerlere rastlanılmaktadır.

Altı grupta ele alınabilecek bu havzalardan Fırat-Dicle, Aras, Çoruh, küçük tekil akarsularda Türkiye esas itibarıyla yukarı-kıyıdaş ülke konumunda, Asi ve Meriç'te aşağı-kıyıdaş ülke konumundadır. "Bu havzaların Türkiye'deki yağış alanları toplam 256.000 km² mertebesine ulaşmakta, dolayısıyla ülke yüz ölçümünün yaklaşık üçte birini kaplamakta; Türkiye'deki ortalama su potansiyelleri ise toplam 70 milyar m³/yıl mertebesinde bulunmakta, dolayısıyla ülke ortalama su potansiyelinin üçte birinden biraz fazlasına karşı gelmektedir." (Öziş Ü., 1997a,b; Öziş Ü., Baran v.d. 1997)

4.2 ORTA DOĞU SU SORUNU VE TÜRKİYE

Ortadoğu bölgesinde su kaynakları son derece hayati bir öneme sahiptir. Ortadoğu ülkelerinde, büyük oranda su sıkıntısı çekilmesine karşın, Türkiye ve Ortadoğu çevresindeki su kaynakları bütün bu ihtiyaçları karşılamaktan uzak bulunmaktadır. Yaşadığımız dönemde Bölgede ciddi bir su sıkıntısı vardır ve gelecekte daha da artacaktır. Türkiye, Suriye, Irak ve Lübnan su bakımında diğer ülkelere oranla daha iyi durumdadırlar. Buna karşılık, Ürdün, İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez Emirlikleri ise çok büyük bir su sıkıntısı çekmektedirler. Fırat ve Dicle nehirleriyle, nispeten daha küçük bazı çaylar ve dereler bu bölgeden doğmaktadır.

"Ortadoğu'da su yetersizliğinin artma nedenlerinin başında yılda ortalama 2.8'lik bir hızla artan ve 2002 yılında 430 milyon civarında olacağı tahmin edilen nüfus gelmektedir." (Zehir C., 2005) Bu durum orta ve uzun vade de suya dayalı sıkıntıların çıkacağını göstermektedir. "Bölge ülkeleri arasında varolan milli

çıklarlar, geleneksel çekişmeler, kentleşme ve sanayileşmeyle suya dayalı krizin daha önce olmasına neden olabilir." (Zehir C., 2005) Bu genel değerlendirme bu gün olduğu gibi gelecekte de Ortadoğu'da bir istikrarsızlığın olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin su kaynaklarını geliştirmesinde, gerek ulusal, gerekse de uluslararası ortamda; teknik, ekonomik, sosyal, hukuksal ve politik açılardan en ilgi çekici olanı Fırat ve Dicle havzalarıdır. Komşu mansap ülkelerde, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çerçevesinde en genel anlamıyla su kullanımında, bu ülkelere akacak olan ortalama su miktarındaki azalışlar ile sulamadan dönecek suların niteliği endişe yaratır görülmekte ve uluslararası bazı çevrelerde de tartışıla gelmektedir.

Ortadoğu'da gerçekten önemli su sıkıntısı sorunlarıyla karşılaşılın bu bölgede politik davranışlarında ivmesiyle, genellikle Fırat, Dicle ve Nil havzalarını da kapsayan, "su savaşları"na yol açabilecek "kriz" senaryoları ile barış için alınacak önlemler konusunda çalışmalar ve yayınlar 1980'li ve 1990'lı yıllarda yaygınlaşmağa başlamış, GAP projeleri teknik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da uluslararası ön plana gelmiştir.

4.3 ASI NEHRİ VE AFRİN KOLU; TÜRKİYE İLE SURİYE ARASINDAKİ DURUM

GAP ile ilgili konuya girmeden önce Asi nehri ile Afrin kolundan gelen suların durumlarına havzalar arasındaki durum farklılığına neden olduğu için bakmakta fayda vardır. Lübnan'dan doğan Asi Nehri, önce Suriye'ye, sonra da Türkiye topraklarına girmektedir. Hatay'da Karasu ve Afrin sularıyla beslenen 287 kilometre uzunluğundaki Asi Nehri'nin 40 kilometresi Lübnan, 159 kilometresi Suriye, 88 kilometresi Türkiye sınırı içinde yer almaktadır. Asi havzasının yıllık 2.8 milyar metreküp olan su potansiyelinin 0.3 milyar metreküpü Lübnan'dan, 1.2 milyar metreküpü Suriye'den, 1.3 milyar metreküpü ise Türkiye'den gelmektedir. Türkiye; Asi Nehri ile 165 bin hektar arazinin sulanmasını öngörmektedir.

Ancak Suriye'nin tutumu nedeniyle bu mümkün değildir. Türkiye, 1987 yılında yapılan bir protokol ile Fırat sularının yarısını aşağı kıyıdaş ülkelere bırakırken, Suriye Asi Nehri konusunda Türkiye'ye aynı tutumu göstermemekte ve sulanamaz nitelikteki toprakları için su tahsis ederek su kullanımını yüksek göstermektedir.

4.4 GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP); Fırat ve Dicle nehirlerinin geliştirilmesine fikrine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin iki önemli akarsuyu Fırat ve Dicle Nehirleri GAP Bölgesi'nden geçer. Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanan bu iki nehir, Suriye ve Irak'tan geçtik ten sonra sularını en son olarak Basra Körfezine boşaltır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak İllerinin kapsadığı alan "GAP Bölgesi" olarak tanımlanmaktadır. Güneyde Suriye, güneydoğuda ise Irak'la sınırı bulunan bu bölgenin, Türkiye'de sulanabilir 8.5 milyon hektar arazinin yüzde 20'si, Aşağı Fırat ve Dicle Havzaları'ndaki geniş ovalardan oluşan GAP Bölgesi'nde yer almaktadır.

Verimli Hilal veya Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan bu bölge, insanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinmektedir. GAP Bölgesi, tarih boyunca Anadolu ve Mezopotamya toprakları arasında geçişi sağlayan bir köprü görevi görmüştür.

Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan proje alanı 75 358 km² olup, 6 608 619'lık nüfusa sahiptir. Türkiye yüzölçümü ve nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, önce su kaynaklarının geliştirilmesini amaçlayan bir mühendislik projesi olarak başlayan, daha sonra çok sektörlü, entegre, bölgesel bir yatırım programı olarak ele alınan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), günümüzde insan odaklı sürdürülebilir bir kalkınma projesi olarak yürütülmektedir.

Türkiye'nin şimdiye kadar yaptığı en kapsamlı ve en büyük projesidir. İçinde; barajlar, hidroelektrik santralleri, sulama sistemleri, tarımsal altyapı hizmetleri, endüstriyel gelişim, sanayileşme, sağlık, eğitim, turizm ve diğer sektörel projeleri kapsamaktadır.

Bu çok sektörlü ve entegre projede çalışmalar, fikir olarak Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren başlamıştır. 1960'lı yıllarda Fırat ve Dicle Havzaları farklı ve bağımsız iki havza olarak çalışılmış, 1970'li yılların ortasından itibaren her iki nehir ve havza tek bir proje paketinde toplanarak Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adını almıştır. Temel hedef Fırat ve Dicle nehirlerindeki suları, ekonomik olarak sulanabilir verimli topraklara aktarmak ve böylece Ülkemizin geri kalmış Bölgelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sürdürülebilir su ve toprak kaynaklarına dayalı bir kalkınma sağlamaktır.

Yukarıda anılan hedefleri sağlamak doğrultusunda; GAP kapsamında; "22 baraj (13'ü tamamlanmıştır) , 19 hidroelektrik (7'si tamamlanmıştır) santrali ile 1.762 milyon hektarlık bir alan (233 300 hektarı kamu olmak üzere (Ekim 2003) halk sulamalarıyla beraber 400 bin hektar civarında bir alan da sulu tarım yapılmaktadır) da ekonomik olarak sulu tarım yapılması ve 7476 megavatın üzerinde bir kurulu kapasite ile yılda 27 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi (Ekim 2003'de 19.908 milyar kilovat saat) üretilecektir. GAP'ın toplam maliyeti 32 milyar \$ olup, kamu yatırımlarının nakdi gerçekleşme oranı % 54 civarındadır. Rakamsal büyüklükler ve etkileri açısından dünyanın en önemli suya dayalı kalkınma projeleri arasında ilk sıralardadır." (GAP İdaresi, 2001)

4.5 GAP'TAKİ TESİSLERİN MANSAP (AŞAĞI KIYIDAŞ) ÜLKELERE OLAN ETKİLERİ

Fırat'ın ortalama su potansiyelinin beşte dördünden, Dicle'nin ise beşte ikisinden fazlası Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Fırat-Dicle havzasında G.A.P.'in ve Yukarı Fırat'ın bütün tesislerinin gerçekleştirilmesinden sonra, Türkiye'den kaynaklanan suların ortalama koşullarda Fırat'ta % 40'ı, Dicle'de % 65'i komşu mansap ülkelere akmağa devam edecektir. Ancak, herhangi bir su tahsisi anlaşması yapıldığında, akışların değişimleri dikkate alınarak, tahsis edilecek suyun niceliği olasılık koşullarına bağlı biçimde değerlendirilmelidir.

Türkiye'deki baraj haznelerinin toplam faydalı hacmi Fırat'ta 60-70 milyar m³, dolayısıyla Türkiye'deki yıllık akışların iki katı; Dicle'de 20 milyar m³, dolayısıyla Türkiye'deki yıllık akışlar seviyesindedir. Mansap (aşağı kıyıdaş) ülkelerde, özellikle Fırat'ta, bu çapta düzenleme hacmi yaratmak mümkün olmadığı gibi, birim buharlaşma değerleri de Türkiye'den çok yüksektir. Bu ülkelerdeki haznelerin toplam faydalı düzenleme hacimleri, büyük kısmı Suriye'de olmak üzere Fırat'ta 15 milyar m³, hemen tamamı Irak'ta olmak üzere Dicle'de 20 milyar m³ civarındadır. Türkiye'deki baraj haznelerinden yıllık ortalama buharlaşma kayıpları Fırat'ta 4,5 milyar m³/yıl, Dicle'de 1,5 milyar m³/yıl; mansap ülkelerde Fırat'ta 2,5 milyar m³/yıl, Dicle'de 4,5 milyar m³/yıl civarında olacaktır. (Öziş Ü., 1997a,b; Öziş Ü., Türkman F., v.d. 1999, 2000)

Bu durumda, Türkiye'deki baraj hazneleri mansap ülkelere de, rüsubat tutulması, taşkınların etkin kontrolü, kurak dönem akışlarının artırılması açılarından önemli yararlar sağlamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'deki baraj haznelerinden buharlaşmayla eksilen suların tümüyle Türkiye'nin hesabına kaydedilmemesi gerektiği gibi, yersiz bir su kaybı olarak da görülmemelidir.

Fırat'ın Türkiye'den kaynaklanan akışlarının altıda beşine karşı gelen, 1937-1980 süresinde 870 m³/s ortalaması olan Dutluca akışlarının, Temmuz-Şubat süresindeki 8 ay boyunca ortalamanın oldukça altında, 300 ila 550 m³/s civarında olduğu; Ağustos ve Eylül gibi aylarda çok kez bunun da altına, 170 m³/s mertebelerine kadar dahi indiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada, bütünleştirilmiş Keban-Karakaya-Atatürk hazneleri için yapılan, yaklaşık nitelikteki işletme hesapları sonrasında, 1937-1980 süresinde hiç eksiksiz güvenilir enerji üretimi esas alındığında, düzenlenmiş akışların 690 m³/s'nin altına düşmeyeceği; ay sayısının % 5'inde eksik üretime olanak tanıyan güvenilir enerji üretimi esas alındığında, söz konusu aylar dışında düzenlenmiş akışların 760 m³/s'nin altına düşmeyeceği görülmüştür. Keban barajının düzenleyici etkisiyle 1974'ten beri Suriye'deki Tabka barajı eteğindeki santralde güvenilir üretim önemli ölçüde, 600 milyon kWh/yıl mertebesinde artmıştır. (Öziş Ü., 1997a,b; Öziş Ü., Türkman F., v.d. 1999, 2000)

4.6 FIRAT VE DICLE HAVZALARININ HİDROPOLİTİK YÖNÜ

Fırat-Dicle havzası örneğinde Türkiye, konumu gereği mutlak egemenlik görüşünü esas almakla birlikte, su tasarrufu sağlayacak yöntemlere verilen önem gibi hususlar dikkate alındığında, G.A.P. çerçevesinde yer alan tesislerin su ihtiyacının, hakça ve makul kullanım görüşü ile yaklaşıldığında da, Türkiye'ye tahsis edilecek mertebede bulunduğu görülecektir. (Ünver O.,1997b; Öziş Ü.,1997a,b; Bilen Ö.,1996, Öziş Ü., Türkman F., v.d. 1999, 2000)

Fırat ile Dicle'nin Basra yakınlarında birleşerek, Şatt-el-arab olarak Körfeze aktığı, dolayısıyla aynı akarsu havzasının iki ana kolu olduğu da dikkate alındığında, Irak'ta su fazlası olan Dicle'den, Suriye'nin öne sürdüğü tüm sulamaları gerçekleştirmesi halinde Irak'ta su eksiği olacak Fırat'a, mevcut Tartar gölü bağlantıları veya başka biçimde su aktarılması kaçınılmaz olacaktır. (Öziş Ü.,1997a,b; Bilen Ö.,1996; Öziş Ü., Türkman F., v.d. 1999, 2000)

Bu aktarmaların gerektireceği ek masrafların tartışılmasına girilmesi halinde, Türkiye barajlarının sağladığı ek faydaların da hesaba mutlaka katılması gereklidir. (Öziş Ü.,1997) Türkiye'deki baraj hazneleri aşağı-kıyıdaş ülkelere taşkın kontrolü, rüsubat tutulması, düşük akışların artırılması gibi konularda büyük yararlar sağlayacak konumda olduklarından, Türkiye mansap ülkelere belli bir bedel dahi talep edebileceği gibi; aşırı kurak yıllarda, Türkiye bazı sulamalarından vazgeçip, ek bedel karşılığında aşağı-kıyıdaş ülkelere su bırakabilir; aşırı sulak yıllarda, G.A.P. santrallerinden mansap ülkelere oldukça ucuz elektrik enerjisi iletebilir. (Öziş Ü.,1997a,b; Öziş, Türkman, v.d. 1999, 2000)

Türkiye ile Irak arasında 29.3.1946'da imzalanan anlaşmanın 6. maddesinde belirtilen 1 numaralı ek protokol uyarınca, düzgün su alınması ve taşkınların önlenmesi amacıyla, Türkiye'de Dicle ve Fırat üstünde akış gözlem istasyonları kurulması ve işletilmesi masraflarına Irak'ın yarı yarıya katılması, gözlem sonuçlarının Irak'a bildirilmesi, Türkiye'de yapılacak tesisler konusunda Irak'a haber verilmesi gibi hususlar kararlaştırılmıştır. Ancak, süresiz nitelikteki ve her beş yılda bir gözden geçirilmesi öngörülmüş olan bu anlaşmanın söz konusu hükümleri uygulanamamıştır.

Türkiye'nin Fırat-Dicle sularının tahsisi konusunda 1980'li yıllardan beri Suriye ve/veya Irak ile yapılan görüşmelerde sunduğu, bir diğerine açık ortak çalışmalarla, ilk aşamada üç ülkede belli kesimlerdeki su kaynaklarının nicelik ve niteliğinin belirlenmesi, ikinci aşamada sulama ve drenaj açısından toprak kaynaklarının nicelik ve niteliğinin belirlenmesi, üçüncü aşamada elverişli bulunan toprakların eldeki su ile sulanabilmesini sağlayacak tesislerin projelendirilmesi esasına dayanan, "üç aşamalı planlama" (Bilen 1996), hakça ve makul kullanımın temel felsefesine uygun olduğu gibi, havza bütününde en iyi yararlanma görüşünün de en iyi örneklerinden biri niteliğindedir. Ancak Türkiye, Suriye ve Irak arasında yıllardır süregelen ikili ve üçlü görüşmeler, Türkiye'nin bütün iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen bir sonuca ulaşamamıştır.

4.7 SORUNUN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK TÜRKİYE, SURİYE VE IRAK ARASINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER VE GELİŞMELER

Türkiye, Irak ve Suriye arasında su konusundaki uyuşmazlığa çözüm bulmak üzere 1980 yılında "Ortak Teknik Komite" oluşturulmuştur. 30'a yakın görüşme yapılmasına rağmen sonuç alınamamıştır. Türkiye bu görüşmelerde, su ve toprak kaynaklarının envanterinin çıkarılması, hangi tarımsal projelerin nerelerde ve hangi sulama koşullarıyla en rasyonel biçimde uygulanabileceğinin belirlenmesi şeklinde üç aşamalı bir plan sunmuş olmasına karşın Irak ve Suriye bu plana karşı geldikleri gibi bir alternatif de sunamamışlardır.

Bu arada yalnızca Temmuz 1987'de Suriye ile Türkiye arasında, dönemin Türkiye Başbakanının (Sn. Turgut ÖZAL) ülkenin siyasal istikrarına ve sınır güvenliğine de katkısı olacağı düşüncesiyle yaptığı anlaşmanın (Ekonomik İşbirliği Protokolü) 6. maddesinde, Atatürk barajı göl haznesinin dolması sırasında ve ilgili üç ülke arasında Fırat sularının nihai tahsisine kadar, Türkiye-Suriye sınırından aylık en az 500 m³/s ortalama su bırakılacağı, herhangi bir ayın ortalamasının 500 m³/s'nin altına düşmesi halinde, aradaki farkın ertesi ay telafi edileceği kararlaştırılmıştır. Aynı yıl Suriye ile Irak arasında da, Türkiye'den bırakılan

suların % 42'sinin Suriye, % 58'inin Irak tarafından kullanılacağını öngören bir anlaşma yapılmıştır. (Bilen 1996, 1997, 2000) Bu anlaşmayı öne sürerek, Türkiye'nin nasıl olsa en az 500 m³/s suyu bırakacağı, hatta bunun 700 m³/s olmasının gerektiği gibi istek ve iddialar karşısında, 500 m³/s değerinin "geçici" olduğu, nihai bir tahsis anlaşmasında uzun süre ortalamasının ancak 400-450 m³/s civarında bulunabileceği, olasılık koşullarına bağlı olarak zamanın önemli bir kısmında bunun da altında olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Nitelik açısından da, Fırat'ta Türkiye'den Suriye'ye geçen suların toplam tuzluluğunun, sulamadan dönen sular karıştıktan sonra bile 700 ppm gibi sakınca yaratmayacak seviyede kalacağı beklenmektedir. (Bilen Ö, 1996)

Atatürk barajında su tutulmağa başladığında, teknik nedenlerden ötürü dip savağın bir ay kadar kapalı kalması gerektiği hususu, komşu ülkelere önceden bildirilmiş, eksikliği peşinen telafi amacıyla 23 Kasım 1989'dan sonra 830 m³/s mertebesinde su bırakılmağa başlanmış; 13 Ocak 1990'da dip savak kapatılıp, su tutulmağa başlanmıştır. 14 Ocak 1990 ve sonraki günlerde Arap dünyasının ve diğer ülkelerin pek çok yayın organında, "Türkler Fırat'ın suyunu kesti" tarzında yaklaşım ve yorumlar yer almıştır. Teknik sakınca kalmayıp, 12 Şubat 1990'da Türkiye yeniden 500 m³/s bırakmağa devam ettikten sonra da, "su savaşıları" ve "kriz" senaryolarını öne çıkaran yayınların arkası tam olarak kesilmemiştir.

Bunların ötesinde, suyu ve su haklarını, şişelemeden de önce alım-satımı yapılabilen bir meta olarak ele alan yaklaşımlardan, İslam hukukuna göre suyun ticari bir meta olamayacağı ve ihtiyacı olana verilmesinin gerektiği hususuna dikkat çekilmesine kadar değişik görüşler, Türkiye'nin yapacağı masrafların karşılığını istemesinin ötesinde, doğal kaynak olarak suyun kendisi için de bir bedel istemesi konusunu tartışmaya açık tutmaktadır. (University of Waterloo 1992; University of Illinois 1993) Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine su aktarılması konusunda, çok uzun boru hatlarından başlayıp (Duna,1988), denizyoluyla su iletimine, Atatürk barajı haznesinden havza dışına su aktarılmasına (University of Illinois ,1993) kadar giden çeşitli öneriler de bulunmaktadır.

Türkiye'nin GAP kapsamında inşa ettiği barajlarla suyun güneye doğru akmasına neden olduğunu öne süren Suriye, 12 Haziran 2005'de 1993 yılında askıya alınan üçlü görüşmelerin yeniden başlaması için çağrıda bulunmuştur.

5. TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİK SÜRECİNDE SINIR AŞAN SULAR

Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde Güneydoğu'daki sınır aşan sular konusyla ilgili olarak; "Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunu görüştüğü 6 Mayıs 2003 tarihli toplantı sonrası aldığı karar metninin 51. maddesinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Uluslararası Hukuk Komisyonu bulgularına dayanan bir uzlaşmaya vararak, sular konusunda komşuları Irak ve Suriye ile mevcut uyuşmazlığı çözmeye davet edilir." denilmektedir.

Böylece, anılan Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "sınır aşan sular konusunda bir uluslararası komisyon kurulması ve gerekiyorsa Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi" şeklindeki uygulamasını Avrupa Parlamentosu benimsemiş ve Türkiye'ye önermiş bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun bu kararının, 3 Ekim 2005 tarihli Avrupa Birliği Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 6. maddesi hükümlerine eş düştüğü ve Avrupa Parlamentosu'nun tavsiye mahiyetindeki kararının anılan belgeye ithali suretiyle, Türkiye'nin kesinlikle uyması gereken, AB müktesebatının bir parçası haline getirildiği açıkça görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İçinde bulunduğumuz yüzyılda dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi, yurdumuzda da suya olan ihtiyacın artacağı hatta bazı bölgelerde aşırı su sıkıntısı çekileceği tahmin edilmektedir. Bu nedenlerle, ülkemizin su kaynaklarının geliştirilip korunması, gelecek nesillere sağlıklı ve yeterli su bırakabilmesi için akılcı yönetimi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, yerüstü ve yeraltı su kaynaklarını çok iyi değerlendirmek ve korumak zorundadır. Su kaynaklarının korunması ve kullanımında disiplinler arasında sıkı bir işbirliği sağlanmalıdır.

Bu bağlamda su kaynaklarının ve sorunlarının bilinmesi ve buna göre yönetilmesi günümüzün en önemli ulusal ve uluslararası sorunu haline gelmiştir. Dünyada mevcut su kıtlığı ve bu nedenle sınır aşan sular konusunda yaşanan problemler, şimdiden uluslararası polemiklere neden olmaya başlamıştır.

En güncel ve önemli konu olan Ortadoğu su sorunu açısından, aşağı-kıyıdaş ülkeler Suriye ve Irak'ın ötesinde, Ortadoğu'da özellikle Şeria havzasındaki su kısıtlılığının etkisiyle, bölge dışı ülke ve çevrelerin de tımandırmakta olduğu Fırat-Dicle sularının tahsisi konusunda, Türkiye'nin Fırat'ta geçici olarak bıraktığı 500 m³/s değerini daha da arttırmasına yönelik baskılar karşısında, tüm havza boyunca ve ilgili tüm ülkelerle birlikte Fırat-Dicle akışlarının birlikte ele alınması zorunluluğu vardır. Bu çok kolay elde edilebilir bir sonuç olmamakla beraber, üzerinde durulması gereken bir durumdur. Her iki havzanın birlikte değerlendirilmesi durumunda, daha kalıcı ve sağlıklı bir sonuç elde edilmesi beklenmekle birlikte, Ülkemizin yapmış ve yapmakta olduğu inşaat maliyetlerinin belirli oranlarda aşağı kıyıdaş ülkelerden talep edilmesini de sağlayacaktır. Bu durum ise Ülkemiz açısından kaynak sıkıntısı çekilen projelerin bir an önce tamamlanmasına ve bu projelerin yaratacağı katma değer ile diğer sektörlerin daha hızlıca gelişmesine, sonuç olarak da Ülkemizdeki refahın artmasına neden olacaktır.

Türkiye'nin sınır-aşan suları, gerek buldukları bölgede taşıdıkları önem, gerekse gösterdikleri çeşitlilik açısından, fevkalade ilgi çekici, üzerlerinde kamu kuruluşları, bilim ve siyaset uzmanlarınca, başka ülkelerdeki durumlarla da karşılaştırmalar dahil, daha kapsamlı inceleme ve araştırma yapılması gereken akarsu havzalarıdır. Bu konuda; Ulusal politikaların oluşturulabilmesi için, ilgili tüm tarafların ve özellikle de araştırmacıların desteklenmesi ve teşvik edilmesi gereklidir.

Türkiye; su sorununu ulusal çıkarlarına uygun şekilde çözümleyebilmek için su konusunda yapılacak olan zirve ve konferansların düzenlenmesinde inisiyatifi elinde bulundurmalıdır. Türkiye, su konusunda bölgesinin özelliklerini ve kendi ihtiyaçlarını da dikkate alacak çözüm önerileri hazırlayarak bunları uluslararası kamuoyuna açıklamalıdır. Aksi takdirde bölgenin su sorununa çözüm adı altında, üçüncü taraflarca dayatmacı politikalara maruz kalması kaçınılmazdır. Türkiye, aktif bir su politikası izleyerek, uluslararası platformda ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde kendi lehine uluslararası kamuoyu yaratmalıdır. Bunu sağlamanın en etkin yollarından biride ulusal ve uluslar arası sivil toplum örgütlerinde ve bunların yönetimde etkin olabilmek ve Ülkemiz lehine kamuoyu yaratabilmektir.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin yayınlayacağı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de yer vereceği Sınır Aşan Sular Sözleşmesi'ni imzalamadan önce sınırları içindeki nehirler üzerindeki su potansiyelinin tümünü kullanmak için gerekli tedbirleri almak ve bunları gerçekleştirecek finansal programlamayı yapmak durumundadır. Aksi durumda bunda sonra yapılacak su kaynakları projelerinde finansman zorluklarının ötesinde hukuki problemlerle de uğraşmak durumunda kalacaktır.

KAYNAKLAR

Bağış A.İ., 2001, <http://www.dunyasunu.org/2001.asp/05/11/2005>

Bilen Ö., 1994, Prospects for Technical Cooperation in Euphrates-Tigris Basin, International Waters of Middle East- Tigris to Nile, Water Resources Management Series:2 Oxford University Press

Bilen Ö.,1996, Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, TESAV Yayınları, Ankara s.7

Biswas, A.K.,1994, International Waters of Middle East, From Euphrates-Tigris to Nile, Water Management Series:2, Oxford University Press, p.189

Duna, C.,1988, Turkey's peace pipeline. Boulder, Westview, "The politics of scarcity: Water in the Middle East" (eds.: Starr, J.R. & Stoll, D.C.), s.119-124.

FAO, 1970, s.13

GAP İdaresi, 2000, Bilgi Notu, Ankara, s.1

GAP İdaresi,2001, Son Durum Raporu, Ankara, s.12

Kaynak M., 2001, <http://www.dunyasugunu.org/2001.asp/05/11/2005>

Öziş Ü., Türkman F., Baran T., Özdedir Y., Dalkılıç Y., 2002, Güneydoğu Anadolu Projesi ve Su Siyaseti, Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı 420, 421, 422, s.35-45

Öziş, Ü.,1997a: Sınır-aşan sular ve Türkiye. İstanbul, Makina Mühendisleri Odası ve 15 Diğer Meslek Odası, İstanbul Şubeleri, "Su Kongresi ve Sergisi '97, İstanbul", s.17-30.

Öziş, Ü.,1997b: Sınır-aşan sular ve Türkiye. Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı, N.1, "Sınır aşan sularımız", s.69-97.

Su Raporu, 2005, Ankara Ticaret Odası, www.atonet.org.tr/ - 1k/12/11/2005

Su Sorunu, 2005, Ortadoğuda'ki Suların Hidropolitik ve Teknik Değerlendirmeleri, <http://www.ekitapyayin.com/id/062/susorun02.htm/05/11/2005>

University Of Waterloo, 1992, "Conference on The Middle East Water Crisis: Creative Perspectives and Solutions". Waterloo, University's Centre on Foreign Policy and Federalism (Bildirilerin bir bölümü "Water International"ın Mart 1993 sayısında yayınlanmıştır).

University Of Illinois, 1993, "The International Symposium on Water Resources in the Middle East: Policy and Institutional Aspects, Proceedings". Urbana, University of Illinois & IWRA, 285 s. + Additionnal papers.

Ünver, O.,1997a South-eastern Anatolia integrated development project (GAP), Turkey: an overview of issues of sustainability. "Water Resources Development", V.13, N.2, s.187-208.

Whiteman M.M., nd, Digest of international Law, Volume 3, Department of State, Files 711.12155/1915-711.1216M/1199, p.947-948

Zehir C., 2005, <http://www.gyte.edu.tr/ebulten/sayi5/kultur3.htm/12/11/2005>.